

nul med henblik på at finde maximalværdier.

I en tilsvarende sammenhæng siger Keynes, at »vor præcision bliver en forloren præcision /mock precision/«. ⁴³ Dette citat beslaglægges hermed til gravstenen over moderne borgerlig økonomi.

10.2.5. Den reale baggrund for marginalismen

Opgaven på dette sted er ikke at forklare, hvorfor dherrer Jevons, Menger og Walras mente hvad de mente, - dette spørgsmål må besvares gennem en individuel motivforskning; ⁴⁴ opgaven er i stedet at forklare, hvorfor det netop var *deres* teorier, der gik af med sejren. For en praktisk materialistisk bevidsthedsteori er det vigtige spørgsmål ikke, hvorfor Jevons, men hvorfor borgerlig økonomisk teori blev overbevist om marginalbetragtningens fortræffeligheder; vores interesse gælder en relatering af de *dominerende* strukturer i borgerlig teori til kapitalismens struktur og borgerskabets klasseinteresser.

Meek har foreslået at den ringe vækstrate i 1870-ernes og 1880-ernes England skulle have skabt en almindelig fornemmelse af, at »der ikke er yderligere muligheder for at øge den totale mængde af ressourcer«, ⁴⁵ derfor koncentrerer teorien sig om fordelingen af givne ressourcer, og den nedprioriterer den produktion - og det arbejde - der kan forøge nationalindkomsten; deraf teoriens statiske karakter og dens vægning af udvekslingen med dens fordeling af givne goder.

Dette er en motivationsteori; Meek anfører en udtalelse fra Jevons, der kunne tyde på at han delte disse betymlinger, men hvor stærkt det motiverede ham er svært at sige. Spørgsmålet er imidlertid ret uinteressant. For det første forklarer Walras og Menger ikke, for det andet - og det er det afgørende - resterer stadig problemet om, hvorfor borgerlig økonomisk teori også efter 1890 byggede på en marginalistisk behovsteori. Faktisk var det først med Marshalls 'Principles of

Economics', netop fra 1890, at denne teori slår igennem, idet de fleste engelske økonomer indtil da havde været tilhængere af John Stuart Mill's udvandede ricardianisme eller af den såkaldte 'historiske skole'; og borgerlig teori forbliver af overvejende statisk karakter helt frem til 1930-erne, dvs. dette er ikke noget specifikt for 1870-erne og 1880-erne.

Bukharin fremsatte i 'Economic Theory of the Leisure Class' fra 1927 den tese at marginalnytte teorien, med dens underordning af produktionen/omkostningerne under udvekslingen, er ideologien for det borgerskab, der har fjernet sig fra produktionsprocessen, altså for de passive kapitalister (især rentekapitalister). Modsat Meeks motivationsteori, baseret på de økonomiske konjunkturer i en bestemt periode, refererer Bukharins tese til mere almene økonomiske strukturer samt til (objektive) klasseinteresser. Tesen virker plausibel som forklaring på forskellen mellem de klassiske økonomer og marginalisterne, men alligevel finder jeg de politisk-økonomiske strukturer, som Bukharin funderer marginalnytte teorien i, for specielle; thi som vi straks skal se, er den subjektive værditeori tilstrækkelig flexibel til også at kunne legitimere en socialdemokratisk statsinterventionisme.

En materialistisk forklaring af en teori må indebære to ting. Først må man afdække de økonomiske strukturer, der er forudsætningen for at teorien kan opstå; dette kan imidlertid kun være det første skridt, der viser at teorien er *mulig*, thi teorier er ikke passive genspejlinger af økonomiske strukturer, men praktiske redskaber i klassekampen. Hvorfor *virkeliggøres* disse muligheder? hvorfor ophøjes netop disse økonomiske strukturer til grundprincipper i teorien? Disse spørgsmål kan kun besvares ved at inddrage de specifikke klasse-mæssige og politiske interesser.

Marx beskæftigede sig ikke med marginalisterne, men forklarede mere alment 'vulgærøkonomerne' - dvs. de borgerlige økonomer der efter ca. 1830 afveg mere eller mindre fra Ricardo - ved at arbejderklassens øgede styrke og kapitalismens mere krisepregede karakter nødvendiggjorde en fastholden ved de feticherede fremtrædelsesformer, dvs. udelukkede en arbejdsværdilære. Hvordan man end forholder sig til denne forklaring - og til arbejdsværdilæren - er det indlysende at den borgerlige økonomi ikke i længden kunne fastholde arbejdsværdilæren som basisteori, thi i hvert fald efter de ricardianske socialister (Hodgskin, Gray, Bray) måtte det være oplagt at denne lære var i overensstemmelse med arbejderklassens interesser. Men dette er naturligtvis ingen positiv forklaring af marginalismen.

43. Keynes: The General Theory of Employment, Interest and Money, p.40.

44. Her kommer man imidlertid ikke særlig langt. Jevons var stærkt påvirket af Benthams utilitarisme, der havde fået en renæssance i 1850-ernes England; han kendte tilsyneladende ikke Marx's teorier, men han har et par steder givet udtryk for bekyrning over arbejderklassens styrke, hvilket måske har spillet en rolle for hans kritik af arbejdsværdilæren. Menger var hverken påvirket af utilitarismen eller - negativt - af Marx; det var først senere at den østrigske skole explicit forstod deres teori som et alternativ til marxismen. Om Walras' påvirkninger vides ikke meget, ud over at han byggede på Cournot og på sin fars teorier. (Om disse emner, se Blaug, pp.304-308, samt Schumpeter, pp.825-829).

45. Meek: Studies in the Labour Theory of Value, p.249; Meek citerer Wesley Mitchell.

Det er nærliggende at identificere den generelle stigning i levestandard som den første forudsætning for marginalnyteteorien. På Smiths og Ricardos tid levede det overvældende befolkningsflertal omkring subsistensniveauet, hvorfor det måtte forekomme ganske fremmed at tillægge marginale behov nogen væsentlig betydning. Men efterhånden som levestandarden stiger, således at forbruget overskrider de nøgne livsmidler, får den formelle forbrugsfrihed et reelt indhold; det begynder at give mening at operere med forbrugere, hvis efterspørgsel efter forskellige varer fremkommer ved at de forder deres indkomst på en sådan måde at varerne giver den samme marginalnytte (vejet med prisen). Som nævnt i forrige afsnit bliver marginalbetragtningen nu rigtig i præcis den udstrækning, agenterne faktisk kan maximere; men som det også blev nævnt, kan de kun dete i de små, partielle, ikke i de store, strategisk vigtige, beslutninger.

Alligevel baserer borgerlig teori sig på marginalbetragtningen i almindelighed og nyttemaximeringen - og dermed marginalnyteteorien - i særdeleshed. Hvorfor? 10.000 kroners svaret lyder: fordi marginalismen fremstiller kapitalismen som et frit, menneskeligt og værdifuldt økonomisk system.

Det ligger i sagens natur at en teori, der lægger vægt på de marginale behov, ser det borgerlige samfund i et særlig blidt og tiltalende lys. Vi befinder os i '*frihedens rige*', hvor mennesket har hævet sig over den tvangsmæssige tilfredsstillelse af sine mere dyriske behov; behovenes kerne er ikke den biologiske fællesnævner, men den psykologiske individualitet. Før alt andet - stadig iflg. borgerlig teori - er behovstilfredsstillelsen det enkelte menneskes suveræne valg; det kan derfor ikke undre at marginalnyteteorien senere blev revideret til en valghandlingsteori (jvf. 10.2.6.).

Dette er *partielle* sandheder, thi de forudsætter givne indkomst;⁴⁶ med de *almengøres* og dermed idealiseres portrættet af 'homo civitas'. Delen træder i stedet for helheden, en velkendt drømmemekanisme; ligesom det er velkendt at drømme udtrykker ønsker.

Borgerlig teori søger videre at fremskille kapitalismen som værdifuld i mere materiel forstand; dette sker i den såkaldte velfærdsteori, der sigter mod at bevise Smiths tese om at alles stræben efter egeninteresse maximerer totalnyttien i samfundet, altså velfærden. De for-

skellige begrundelser herfor skal jeg ikke komme nærmere ind på; i stedet skal de politiske implikationer kort omtales.

I første omgang anvendtes denne side af nytte teorien til at legitimere en laissez-faire politik,⁴⁷ thi begrænsninger i agenternes frihed til at forbruge og producere hvad og hvor meget de vil, ville iflg. teorien have skadelige virkninger på velfærden.

Imidlertid argumenterede allerede Pigou, med nytte teorien i hånden, *imod* den konsekvente laissez-faire politik, idet han bl.a. fremhævede at mange dispositioner havde sociale omkostninger, der var langt større end de private ('external diseconomics', f.ex. forurening). Mens Keynes gør op med den klassiske liberalismes usynlige hånd på makroplanet, tager Pigou opgøret på mikroplanet; og begge kan konkludere at statsintervention er nødvendig og berettiget, - iflg. Keynes for at sikre den rette effektive efterspørgsel, iflg. Pigou for - mere alment - at korrigere for de sociale konsekvenser af de uhaemmede private interesser. Når hertil lægges at marginalnyteteorien kan legitimere en *egalitær, indkomstudlævende politik*, eftersom det intuitivt⁴⁸ er klart at en overførsel af 1000 kr. fra millionæren til arbejdsmanden vil øge den samlede nytte, ses det at teorien udmærket kan fungere som basisteori for en socialdemokratisk politik.

Den subjektive nytte teori er således særdeles flexibel m.h.t. politisk anvendelighed, hvilket sikkert bidrager til at forklare teoriens levedygtighed.

10.2.6. Senere udviklinger indenfor den subjektive nytte teori

Marshalls marginalnyteteori indebar en påstand om at forbrugerne kunne måle nytten exakt (kardinalt).

Det var kritikken af denne antagelse, der ledte til *valghandlingsteorien*, der alene forudsætter en ordinal måling af nytten, dvs. en rangordning af varernes nytte; denne teori, der fandt sin endelige udformning i 1934 (Hicks og Allen), betjente sig af de såkaldte indifferenskurver, dvs. kurver der angiver varekombinationer med samme nytte.

Dette ændrede intet væsentligt. Det gjorde derimod den af Samuelson udformede teori om '*afslørede præferencer*' ('revealed preferences').⁴⁹

47. Jvf. Joan Robinson: *Economic Philosophy*, pp. 48-61.

48. Sådanne interpersonelle sammenligninger af nytte eller velfærd er vanskelige at håndtere i teorien.

49. Jvf. Blaug, pp. 352f og 356f.

Det problem, man stod overfor, var en grundlæggende uoverensstemmelse i borgerlig teori mellem en almen positivistisk holdning, iflg. hvilken alt skal kunne måles objektivt, og de subjektive præmisser (psykologisk nytte). Samuelsons teori hugger denne gordiske knude over: Udvekslingsforholdene forklares ikke længere af en psykologisk nytte, som kun agenterne selv kan vidne om; det er nu omvendt den faktiske udveksling, der forklarer - rettere: definerer - nytten:

»Det er afgørende at vi holder op med at tænke, at kombination A foretrækkes for B, fordi A har en højere nytte; det er *fordi* A foretrækkes for B, at vi tilskriver A et højere tal i nytteindexet.« (Simpson: *General Equilibrium Analysis*, p.2)

Dette er en genial løsning på alle de slidsomme måleproblemer, thi nyttens uhandterlige subjektivitet forsvinder, når begrebet operationaliseres, gøres behavioristisk; borgerlig teori har dermed omsider subsumeret sine præmisser under den positivistiske hat.

Kritikere vil måske mene, at den økonomiske teori som sådan er blandt de mange fluier, der er faldet som offer for denne operation, thi hvordan forklare udvekslingsforhold og priser, når grundbegreberne ikke er uafhængige af, men tværtimod *defineret* af udvekslingsforholdene?⁵⁰

En sådan kritik beror imidlertid på den misforståelse, at moderne borgerlig teori tilstræber en egentlig forklaring af de økonomiske sammenhænge. Det gør man ikke; alt afhænger af alt andet, og derfor har det ikke mening at tilskrive en apriori nytte en særlig forklarende kraft; alle elementer indgår på lige fod i et simultant ligningssystem. Moderne borgerlig teori tilstræber snarere en *opmåling* end en *forklaring* af kapitalismen (nærmere i 10.3. og 10.4.).

Hvad man umiddelbart kan kritisere borgerlig teori for er en manglende bevidsthed om, hvad den selv foretager sig. Teorien om afslørede præferencer præsenteres som en mindre korrektion, til trods for at den vender alle de teoretiske grundproblemer 180° i luften. Tidligere tænkte man teleologisk, for så vidt som udgangspunktet var nogle agenter med visse interesser eller behov (subjektivt/psykologisk

begrebne), som de søgte at tilfredsstille; deres adfærd, herunder udvekslingsadfærd, forklares af disse *mål*. En sådan analyse kaldes i borgerlig metode en ex ante betragtningstype. Derimod udtrykker teorien om 'afslørede præferencer' en ex post betragtning, idet fønomenerne ansues fra slutpunkt (udvekslingen), ikke fra begyndelsepunktet (de motiver der ligger bag udvekslingen).

Hvilken betragningstype, der vælges, er naturligvis aldeles afgørende for hele strukturen af teorien;⁵¹ i andre sammenhænge fremhæver borgerlig teori iøvrigt at ex ante betragtningen er den egentlige økonomiske, mens ex post betragtningen er formel og regnskabsmæssig.

- Moderne borgerlig teori er spaltet i en *pristeori*, hvor 'nytte' er degraderet til et ord uden forklarende kraft, og en *velfærdsteori*, der forudsætter et nyttebegreb der kan fungere som norm for de økonomiske sammenhænge; her går nytten hen, når den går ud af pristeorien. Tidligere har det været en fundamental bestræbelse for økonomisk teori på én eller anden måde at koordinere pris- og værditeori; hvad enten værdien knyttes til arbejde eller nytte var værdiens hele raison d'être i en enhed at være norm og forklaringsgrundlag for priserne. Efterhånden som værdirelativismen etablerer sig som den almene videnskabsteori for borgerlig samfundsvidenskab (jvf. kap. 7), bliver denne situation uholdbar; kausalpræmisser og værdipræmisser må skilles - hvad enten de vil eller ej - og resultatet bliver en positiv pristeori og en normativ velfærdsteori.⁵²

Velfærdsteorien har ikke givet epokegørende resultater. Dens afgørende funktion ligger imidlertid heller ikke i den selv, men deri at den modsætningsvis legitimerer den egentlige økonomiske teori som positiv, dvs. objektiv, værdifri, kort sagt: videnskabelig. Politiske tendenser er pr. definition udelukket fra den økonomiske teori og henvist til velfærdsteorien.

50. Den samme udvikling kan spores mht. grundbegrebet indenfor *marxistisk teori*, nemlig arbejdsværdien. Oprindelig skulle arbejdsværdien, ligesom nytten i borgerlig teori, forklare priserne, men iflg. Ole Fogh Kirkeby er det umuligt at operere med et værdiplan, der er apriori i forhold til et prisplan. Problemet er imidlertid så, hvad man overhovedet skal bruge et værdiplan til. (Ole Fogh Kirkeby: *Marxismen som økonomisk videnskab*, p.34).

51. Joan Robinson har kritiseret nyttebegrebet således: »Nytte er et metafysisk begreb, karakteriseret gennem en vandret cirkularitet; nytte er den egenskab ved varerne, som får folk til at ønske at købe dem, og den kendsgerning, at de ønsker at købe varer, viser at disse har nytte.« (Joan Robinson: *Economic Philosophy*, p.48). Denne kritik er uberegtiget; traditionel teori slutter fra nytten til købet, moderne fra købet til nytten, men ingen hævder *begge dele*. Andersteds baserer Joan Robinson iøvrigt sin tese om nyttebegrebs metafysiske karakter på dens ikke-operationalsærbare væsen, hvilket er noget ganske andet end at hævde at begrebet er en logisk tautologi.

52. Selve ordet 'værdi' bruges som regel idag rent deskriptivt, som lig med pris gange mængde.

10.3. Den generelle ligevægtsanalyse

10.3.1. Walras' model

Walras' teori er af central betydning ved en kritik af moderne borgerlig økonomisk teori (neoklassikerne), thi dennes almene grundteori er en moderniseret, udbygget og finpudset udgave af Walras' generelle ligevægtsanalyse. Idag kritiseres mange af hans delanalyser, ligesom hans behandling af de to centrale problemer: systemets existens og dets stabilitet, erkendes at være mangelfuld; alt dette er imidlertid bagteller i sammenligning med det forhold, at moderne teoris grundstruktur og metode er hentet fra Walras. Lærebøgerne bygger i højere grad på Marshall's partialanalyser, men det er den generelle ligevægtsanalyse, der idag er det logiske fundament for borgerlig teori.⁵³

Walras' system er andet og mere end et sæt af ligeværdige ligninger (økonomiske sammenhænge); det har en klar struktur, der udtrykker en lige så klar prioritering, først og fremmest at udvekslingen er primær i forhold til produktionen; sådan må det være i en positivistisk økonomisk teori, thi udvekslingen er den første *positive sociale* relation, idet produktionens sociale bestemmelser alene er af negativ art.

Walras er helt på linie med Jevons og - især - Mengler, når han skriver:

»Skønt det er sandt at faktorydelserne købes og sælges på deres egne særlige markeder, er priserne på disse ydelser /dvs. løn, jordrente og rente, altså produktionsomkostningerne/ ikke desto mindre bestemt på markedet for produkter /færdigvarer/. /Løn, jordrente og rente bestemmes, i den sidste analyse, af/ konkurrencen blandt forbrugerne på produktmarkedet og ikke af konkurrencen blandt fortagere på markedet for faktorydelser.« (Walras: *Element of Pure Economics*, p.422)

53. Der findes praktiske verbale oversigter over Walras' system hos Schumpeter, pp.998-1026, og hos Claudio Napoleoni: *Economic Thought of the Twentieth Century*, pp. 15-23; Blaug, pp. 574-588, er mere matematisk orienteret. - *Schumpeter* finder at Walras er »den største af alle økonomer (p.827) og at hans system udgør grundlaget »for praktisk taget alt det bedste arbejde i vor egen tid« (p.1026). Iflg. *Blaug* er »substansen i walrask økonomi alt for ofte trynd, idet den fremhæver form på bekostning af indhold«, men »når vi beklager os over Walras' formalisme, må vi også huske at næsten al økonomi i vore dage er walrask økonomi. ... Ræven ved mange ting, men pindsvinet ved én stor ting, sagde en græsk digter. Walras var 'pindsvin' snarere end 'ræv'«. (Blaug, p.587).

Og i forordet til 4. udgaven støtter han explicit Jevons, fordi denne »klart pointerede at den Engelske Skoles formel - i hvert fald Ricardos og Mills skole - må vendes om, thi *priserne på faktorydelserne er bestemt af priserne på deres produkter og ikke den anden vej rundt.*« (Walras, p.45; min fremhævelse)

Marginalnyten ('rareté' i Walras' terminologi) er årsag til bytteværdi⁵⁴, og denne bytteværdi (eller produktpriserne) bestemmer så priserne på produktionsfaktorerne, dvs. virksomhedernes omkostninger eller 'faktorernes' indtægter (løn, jordrente, rente). Bogens struktur reflekterer denne prioritering: Efter den indledende 1. Del fremlægges i 2. og 3. Del (Forelæsningerne 5 - 16) 'Udvekslingsteorien', og først i 4. Del behandles 'Produktionsteorien'; denne 4. Del indledes således

»Alle fænomener, ligegyldigt hvor komplicerede de er, kan undersøges videnskabeligt, forudsat at man altid følger reglen om at gå fra det simple til det komplekse. ... Hidtil har vi imidlertid set bort fra den kendsgerning at varer er *produkter*, der kommer fra kombinationen af produktionsfaktorer såsom jord, menneske og kapitalvarer.« (Walras, p.211)

Men denne 'opstigning fra det abstrakte til det konkrete' udtrykker altså ikke blot en metodisk nødvendig rækkefølge: den udtrykker også at produktionen realt er sekundær, afledt i forhold til udvekslingen.

Det er i Walras' produktionsteori, det først afslyrer sig, hvilket mødelandsamfund analysen søger at kortlægge. Ligesom han i udvekslingsteorien forudsætter en oprindelig fordeling af vareforsyningerne (for hvilke besidderen har en egenfærdselsret), antager han nu en oprindelig fordeling af produktionsfaktorerne jord, arbejde og kapital.⁵⁵ Denne ressource- eller 'formue'fordeling specificeres ikke nærmere, så for så vidt kan man vægge mellem et egalitært økonomisk system - med mindelser om simpel vareproduktion - og et polariseret kapitalistisk system. Besidderne af produktionsfaktorerne udbyder *faktorydelserne*, hvilket giver dem deres indkomst (jordrente, løn og rente). I denne forbindelse forudsætter Walras to væsentlige ting: For det første at faktorbesidderne har en egenfærdselsret efter faktorydelser-

54. Forelæsnning 10 har titlen 'Rareté, årsagen til bytteværdi'.

55. Walras har her - som andre steder - en ret speciel terminologi, idet han kalder såvel jord, arbejdskraft som den egentlige kapital for 'kapital'; modsat 'indkomst', der kun kan anvendes én gang, er 'kapital' karakteriseret ved at kunne anvendes flere gange. For ikke at komplicere fremstillingen unødvendigt oversættes Walras' terminologi her som andesteds til den gængse.

ne,⁵⁶ hvorfor faktorudbudet bliver en variabel størrelse, der bl.a. afhænger af faktorprisen; og for det andet at disse agenter overordnede drivkraft stadig er *nyttemaximering*.

Overfor dette udbud står efterspørgslen efter faktorydelser; den hidrører fra foretagerne eller 'entreprenørerne', hvorved vi omsider er nået frem til de producerende firmaer. Disse stræber efter at *maximere profitten*:

»... vi ser nu at ønsket om at undgå tab og høste profit er hovedkilden til foretagernes handlinger, når de efterspørger faktorydelser og udbyder produkter til salg, præcis ligesom vi tidligere så at ønsket om at opnå maximal tilfredsstillelse var hovedkilden til jordejeres, arbejders og kapitalisters handlinger, når de udbyder faktorydelser og efterspørger produkter.« (Walras, p.225)

Hvis der, under fuldkommen konkurrence, er gevinst indenfor en branche, således at varens salgspris overstiger gennemsnitsomkostningerne og dermed 'aflønningen' til produktionsfaktorerne, vil produktionen expandere og salgsprisen derfor falde, hvorved profitten forsvinder; vice versa hvis en branche giver tab. Når produktionen er iligevægt »høster foretagerne derfor hverken profit eller tab«.⁵⁷

På dette punkt er Walras ganske i overensstemmelse med Marshall og senere borgerlig teori; overhovedet bygger moderne generelle ligevægtsanalyser på modeller, der stort set giver det samme kapitalisme-billede som Walras' model.

En nærmere kritik af dette 'billede' må vente til 2. Del. Et af hovedpunkterne er imidlertid at den private ejendomsret til kapitalen og til den indtægt, der følger heraf, nemlig renten, adskilles fra firmaet og de interesser, der driver dette. Hvis ejeren af et firmas realkapital selv leder firmaet (er 'foretager'), er renten en omkostning som kapitalisten qua foretager må afholde til sig selv qua kapitalist. Den reale forudsætning for en sådan model er at den 'klassiske' kapitalist, der selv leder firmaet og ejede realkapitalen, i stigende omfang er blevet afløst af virksomhedsformer - f.eks. aktieselskaber - hvor ejet og administra-

tionen (ledelsen) er adskilt. Dette er imidlertid ikke nogen begrundelse for modeller à la Walras, thi så længe den private ejendomsret eksisterer, må ledelsen - for at forblive ledelse - administrere ejernes interesser; men i Walras' model er der en lige så stor interesseudsætning mellem kapitalejer og firma som mellem lønarbejder og firma: såvel renten som lønnen er jo omkostninger, som det for firmaet må gælde om at minimere.

Men vi må som sagt udskyde en nærmere diskussion heraf til 2. Del, bl.a. fordi det vil kræve en inddragelse af disjunktionen mellem pengekapital og realkapital (produktionsmidler). I Walras' produktions-teori eksisterer pengene kun som målestok (numeraire), hvorfor kapital steds betynder realkapital; i 5. Del og 6. Del søger han at udbygge modellen til også at omfatte pengekapital og produktion af ny kapital, således at forudsætningen om en given forsyning med en - evigtvarende - realkapital ophæves.⁵⁸ Dette nævnes for at pointere at Walras' abstrakte produktions-teori explicit er af stationær karakter.

Ligevægtsanalysens to centrale problemer er existensproblemet og stabilitetsproblemet. Det første drejer sig om at bevise, at en model af den type, der er skitseret ovenfor, overhovedet kan eksistere. Men fordi et system formelt set er muligt, er det dermed ikke sagt at der er en tendens til at ligevægten virkeliggøres; stabilitetsproblemet drejer sig om at vise dette sidste, dvs. vise at en evt. afvigelse fra ligevægten vil have en tendens til at blive ophævet.

Vi ser først på *existensproblemet*. Hovedideen er at systemets økonomiske sammenhænge udtrykkes i en række funktioner eller ligninger, hvorefter antal ubekendte og antal ligninger optælles. Hvis der er færre ubekendte end ligninger har ligningssystemet ingen løsning, hvorfor vi ikke kan bestemme en ligevægstilstand for systemet; hvis der er flere ubekendte end ligninger er der mange løsninger og derfor mange mulige ligevægstilstande; men hvis der er lige mange ligninger og ubekendte er der én, unik løsning, dvs. systemet er kun i ligevægt, hvis variablerne antager ét bestemt sæt af værdier. Senere økonomer - og til dels allerede Walras - har erkendt at sagen ikke er helt så enkel, især fordi den unikke matematiske løsning kan tænkes at tildele variablerne økonomisk meningsløse værdier, nemlig negative priser

56. Egenefterspørgsel efter arbejde kan forstås som præference for fritid, men da faktorbidderne ikke selv producerer, har man undret sig over hvad ejeren af en maskine skulle kunne bruge denne til, jvf. Schumpeter, p.1010, note 30. Moderne formuleringer betragter ofte faktorudbudet som helt uelastisk, jvf. Simpson: *General Equilibrium Analysis*, p.7.

57. Walras, p.225. Foretageren har altså i gennemsnit ingen indkomst, hvorfor det er noget af en fiktion at personificere funktionen. Schumpeter foretrækker derfor 'firma' frem for 'foretager'.

58. Denne udbygning betragtes almindeligvis som mislykket. Blaug (pp.584ff) mener at Walras i realiteten fortsætter med at analysere en stationær tilstand; jvf. også kritikken hos Maurice Dobb: *Theories of value and distribution since Adam Smith*, pp.204-209, og hos Napoleoni, p.27.

og mængder. Denne og andre vanskeligheder indebærer at numerisk overensstemmelse mellem antal ligninger og antal ubekendte hverken er en tilstrækkelig eller nødvendig betingelse for en unik løsning; de mere komplicerede betingelser for en unik, økonomisk meningsfuld løsning blev først formuleret af matematikeren Abraham Wald i 1930-erne⁵⁹ og senere forfinet af bl.a. Arrow, Debreu og Hahn.

De *ubekendte*, der skal bestemmes, er varemengderne og varepriserne samt faktormængderne (rettere: faktorydelserne) og faktorpriserne.

Ligningerne falder i to kategorier. Der er dels de 4 ligningssystemer, der angiver udbuds- og efterspørgselsfunktionerne for hhv. alle varerne og alle faktorerne⁶⁰; det karakteristiske ved disse ligninger - vis å vis partialanalysen - er at f. ex. den efterspurgte mængde smør beskrives som en funktion af *alle* varepriser, ikke blot smørprisen. Dernæst er der to ligningssystemer, der beror på Walras-systemets specifikke forudsætninger: Forudsætningen om at der ikke er profit indebærer et ligningssystem, der sætter hver vares pris lig med dens omkostninger (dvs. forbrugte faktorydelser gange deres pris), og forudsætningen om at systemet er stationært indebærer at der ikke foreligger opsparring (og investering), hvorfor det for enhver person gælder at vedkommendes (faktor)indkomst er lig med udgiften til køb af varer ('budgetligningen'); dette indebærer, på totaløkonomisk plan, at totalindkomst er lig med totaludgift ('Walras' lov')⁶¹.

En sammentælling viser nu at der er lige mange ligninger og ubekendte; én af de ligninger, der udtrykker efterspørgslen efter varer, må imidlertid fratrækkes, thi p. gr. a. budgetligningen kan man fra efterspørgslen efter alle varer minus én deducere efterspørgslen efter den sidste; denne sidste ligning er m. a. o. ikke uafhængig af de øvrige og må forkastes. En unik løsning af systemet kræver derfor at også en af variablerne elimineres, altså forvandles til en konstant, hvilket Walras gør ved at udnævne prisen på én af varerne til 'numeraire', dvs. den enhed i hvilken alle andre priser måles. Walras kan nu konkludere at hvis alle priser måles relativt, nemlig i numerairen, så eksisterer der normalt⁶² ét og kun ét sæt af varepriser, varemengder, faktorerpriser og faktorpriser.

59. Jvf. K. J. Arrow og F. H. Hahn: *General Competitive Analysis*, p. 9.

60. I l. udgaven af sin bog forudsatte Walras faste tekniske koefficienter; senere baserede han efterspørgslen efter produktionsfaktorer på marginalproduktivitsteorien.

61. Det er temmelig misvisende at tale om 'lov' i denne forbindelse, thi ligningerne er identiteter, dvs. rigtige med begrebslogisk nødvendighed.

62. Som nævnt var Walras til dels klar over de omtalte komplikationer; derfor hævdede han blot at der *normalt* var en unik løsning, når der er lige mange ligninger og ubekendte.

torpriser og faktormængder, der harmonerer med hinanden, - der er i ligevægt.

Dernæst *stabilitetsproblemet*. Det drejer sig her om at vise at der er en real tendens til virkeliggørelsen af den ligevægstilstand, der nu er vist at være formelt mulig. At et system er i ligevægt vil sige, at der ikke er tendens til ændring af nogle af variablerne, men den teoretiske existens af en sådan ligevægt ville være temmelig uinteressant, hvis det ikke kan godtgøres at en evt. afvigelse fra ligevægten tenderer mod at ophæve sig selv.

Walras' løsning er den såkaldte 'åtonnement', der måske kan oversættes til 'famlen'. Der er tale om en meget abstrakt prisdannelsesmodel, hvor vi må forestille os en art auktionarius, der udråber priser, hvorefter agenterne - personer og firmaer - erklærer hvor store mængder de vil købe og sælge; disse erklæringer er ikke bindende, thi det antages at der først handles reelt, når auktionarius har 'famlet' sig frem til de priser, der sikrer ligevægt, dvs. de priser ved hvilke der på alle markeder er overensstemmelse mellem de mængder, der ønskes købt og solgt. Den regel, auktionarius her følger, er at hæve prisen, hvis der på et marked er overefterspørgsel, og sænke den ved underefterspørgsel.

Der er imidlertid et problem i denne proces. Antag at alle markeder (priser), undtagen ét, er bragt i ligevægt; prisen på dette marked tilpasses nu, men derved bliver andre priser uligevægtspriser, eftersom de kun var ligevægtspriser ved den oprindelige pris på det oprindelige uligevægtsmarked, - det specifikke ved general ligevægtsanalyse (modsat partialanalysen) er jo at alle priser er relateret til hinanden. Derfor må vi gå alle markeder igennem for succesivt at tilpasse dem; men derved bringes det første marked atter ud af ligevægt, hvorfor prisen her atter må tilpasses osv. osv. Walras mente at man gennem en sådan proces kommer nærmere og nærmere til den generelle ligevægt,⁶³ men han beviste det ikke.

Stabilitetsproblemet kompliceres betydeligt, når produktionen indtages:

»I produktionen forvandles faktorydelser til produkter. Når visse faktorpriser er blevet udråbt og visse produktmængder fremstillet, - hvis disse priser og mængder ikke er ligevægtspriser og -mængder, vil det blive nødvendigt, ikke blot at udråbe nye priser,

63. Walras, p. 172.

men også at fremstille reviderede produktmængder. « (Walras, p.242)

Mens problemet i udvekslingsteorien er at en faktisk udveksling til uligevægtspriser vil umuliggøre et stabilitetsbevis (jvf. næste afsnit), er problemet i produktionsteorien at hvis de faktisk producerede mængder viser sig ikke at være i overensstemmelse med den generelle ligevægt, er stabiliteten irreversibelt tabt på gulvet, thi produkterne kan ikke 'trevles op' og omproduceres i de rigtige proportioner. Og ligesom Walras undgår udvekslingsteoriens problem ved at udelukke uligevægtshandlinger, således undgår han produktionsteoriens problem ved at udelukke uligevægtsproduktion: Han forestiller sig at firmaerne på nogle 'bons' annoncerer de mængder, de vil producere ved forskellige priser på faktorydelser og færdigvarer; først når såvel udveksling som produktion er i ligevægt, hvilket bl.a. kræver at salgsprisen er lig med omkostningerne (ingen profit), starter firmaerne produktionen. Disse heroiske fiktioner kommer jeg tilbage til i næste afsnit.

10.3.2. Kritik

Det første, der er værd at bide mærke i, er selve opdelingen af problemet, hvor det først bevises at en ligevægtstilstand *kan* eksistere og dernæst argumenteres for at den virkeliggøres. Marx opererer med en tilsvarende to-delning, nemlig mellem de nødvendige værdibestemmelser og deres virkeliggørelse via konkurrencen mellem udbud og efterspørgsel; og i kritikken af privatarbejdet skelner jeg selv mellem a priori eksistensbetingelser (den nødvendige deling af arbejdet) og deres mere eller især mindre virkeliggørelse via udvekslingskategorierne (markedspris og nødvendig pris). Spørgsmålet er imidlertid her, hvorledes existens- og stabilitetsproblemet opfattes i borgerlig teori.

Det er klart, at for såvel borgerlige som socialistiske økonomer må det være centralt at få præciseret betingelserne for, at et økonomisk system kan fungere, - hvilke egenskaber må systemet og dets agenter udstyres med? for så vidt har neoklassikerne ret, når de, overfor indvendinger om at ligevægtsanalysen implicit harmoniserer det borgerlige samfund, svarer at der alene er tale om en *metode*. Alligevel er denne indvending korrekt, thi ligevægtssteoretikerne ræsonnerer på en underlig bagvendt facon.

Hvis man starter med en fordomsfri indstilling til spørgsmålet om, hvorvidt kapitalismen er ligevægtig og harmonisk eller ej, så må den rigtige fremgangsmåde være én af flg. to:

a) Man kan først konstruere en model, der indeholder de centrale 'interessante' - træk i det økonomiske system (eller undersystem), man vil studere, og dernæst analysere sig frem til om dette system indeholder en tendens til ligevægt eller ej.

b) Alternativt kan man indrette sin model sådan at ligevægten på forhånd er sikret; hvorefter opgaven er at vurdere hvilke økonomiske systemer eller undersystemer, der tilnærmelsesvis opfylder de forudsætninger, som den stabile ligevægt krævede, og hvilke der ikke gør det.

Hvilken fremgangsmåde vælger ligevægtssteoretikerne? Walras valgte den første, thi han mente klart at hans modelforudsætninger udtrykte centrale sammenhænge i det borgerlige samfund, omend naturligvis i stiliseret form; og indtil for ca. en halv snes år siden har hans efterfølgere ment det samme (den seneste udvikling omtales først i afsnit 10.3.3.). Men han valgte *også* den anden fremgangsmåde, thi hans forudsætninger synes klart udvalgt efter at skulle kunne give et ligevægtigt system. Dette vil fremgå af det følgende.⁶⁴

Uklarheden skyldes i første omgang at borgerlig teori stort set ikke *analyserer* de kvalitative sammenhænge mellem systemets økonomiske kategorier (dette kommer jeg tilbage til i 10.4.). Disse sammenhænge bliver dermed et sæt af mere eller mindre vilkårlige forudsætninger, og derfor opleves det kun som en ret 'restriktiv' forudsætning, ikke som en analytisk selvmodsigtelse, når man i analysen af stabilitetsproblemet må forudsætte enten at agenterne har fuld information om fremtidige priser ('perfect foresight') eller har forventninger

64. I hele diskussionen ser jeg bort fra det øvrige vigtige spørgsmål, hvorvidt en 'stationær kapitalisme' overhovedet er en rimelig abstraktion. For Marx er det en oplagt contradiction in adjecto, eftersom kapitalen til sit væsen hele tiden stræber efter at blive større (kapital som 'Mehrwertheckender Wert'), hvilket ikke ændres af at Marx selv enkelte steder opererer med en sådan formalabstraktion ('enkel reproduktion af kapitalen'). Den af Keynes diskuterede kilde til uligevægt (diskrepansen mellem opsparing og investering eller mellem totalproduktion og effektiv efterspørgsel) behandles af den generelle ligevægtsanalyse først i de konkretere modeller. I den abstrakte model forekommer sådanne makrodispariteter ikke, jvf. forudsætningen i Walras' lov, der sikrer at totaludbud er lig total efterspørgsel; ligevægtsproblemet er indsnævret til mikroplanet, til spørgsmålet om hvorvidt totaludbudet er *sammensat* rigtigt.

om uforandrede priser.⁶⁵ Men den sociale fremtid, herunder priserne, er kun kendt, hvis den er *plantagt*, dvs. hvis produktionsmåden er kommunistisk; og hvis agenterne er nogenlunde rationelle - hvilket elers forudsættes - vil de kun forvente uændrede priser, hvis man forudsætter at ligevægtspriserne er stabile, hvilket imidlertid netop var hvad der skulle bevises. Der er altid plads til én forudsætning til. Thi forudsætningernes kvalitative overensstemmelse eller uoverensstemmelse analyseres ikke. På denne måde har borgerlig teori på forhånd garderet sig mod den ubehagelige situation, det ville være at opdage en forudsætning, der er aldeles nødvendig for stabil ligevægt, men som samtidig er logisk uantagelig (hvilket er noget ganske andet end 'meget restriktiv').

Umiddelbart virker det vel mærkeligt, at den generelle ligevægtsanalyse kun spørger efter *betingelserne* for systemets ligevægt, aldrig om systemet *er* ligevægt. I sidste instans⁶⁶ beror dette imidlertid på den videnskabssteoretiske opfattelse, at al god videnskab - om naturen eller samfundet - må analysere betingelserne for ligevægt; punktum. Dette giver naturligvis præcis lige så mange betingelser for *uligevægt*, men systematiske overvejelser i den retning forhindres af et indre tankepoliti, der camouflerer sig bag Den Videnskabelige Metodes misbrugte banner:

»Derfor er antagelserne i statisk teori⁶⁷ intet andet end de betingelser, der er nødvendige for at gøre ligevægten 'bestemt': de be-

65. jvf. Nicholais Kaldor: Essays on Value and Distribution, p. 15, især note 1. Den pågældende artikel - 'The Determinateness of Static Equilibrium' - er fra 1934; i dag er Kaldor fremtrædende neortcardianer med ganske andre synspunkter. - Simpson mener at 'decentraliserede økonomiske systemer' »måske/sic!/: er mere sårbare overfor usikkerhed i deres beslutningstagen vedrørende fremtiden« end 'centraliserede systemer' (Simpson, p. 39). Ligevægtsanalysen har inkorporeret de former for usikkerhed, der er »produceret af naturen /regn eller ikke regn i morgen, f.eks./ Disse udgør en del af de usikkerhedsmomenter, som agenter faktisk konfronteres med, men der er også andre usikkerhedsformer, der afhænger af andre agenter's handlinger. Disse sidste er ikke inkluderet som muligheder.« (M.C. Howard: Modern Theories of Income Distribution, p. 67). Der tages m.a.o. ikke højde for den egentlige *socialt* tilfældighed.

66. Logisk set, vel at mærke. Men logikken, herunder videnskabssteorien, er formentlig dikteret af den praktiske interesse i at fremstille det borgerlige samfund som til sit væsen harmonisk.

67. Ved 'statisk analyse' forstås normalt at alle variable refererer til ét og samme tidspunkt, således at der er tale om en *simultan* (samtidig) sammenhæng, jvf. existensproblemet; derimod referer 'dynamisk analyse' til et forløb i tid, jvf. stabilitetsproblemet. I Kaldors terminologi betyder 'statisk teori' imidlertid det samme som normalt kaldes 'stationær teori', dvs. en teori om et system, der reproducerer sig i uændret skikkelse, jvf. Kaldor, p. 15.

tingelser under hvilke vi kan give en videnskabelig præcis beskrivelse af økonomiske fænomeners faktiske forløb. Når disse antagelser først er blevet specificeret og har vundet almen tilslutning som de grænser, indenfor hvilke deduktive overvejelser må forløbe, er det sandsynligt at nye elementer - som sidenhen opdages at spille en rolle i formningen af begivenhedernes gang - rubriceres som 'årsager til ubestemthed /indeterminateness/'; thi den meneskelige bevidsthed finder det lettere at ændre de opnåede konklusioner indenfor en given ramme end at ændre selve rammen. Derfor: Når som helst nye årsager til 'ubestemthed' siges at være blevet opdaget, er dette blot en anden måde at sige at et nyt sæt af bestemmende kræfter er blevet fundet: kræfter, hvis adfærd og opførsel hidtil ikke havde kunnet reduceres til lovmæssigheder /uniformitets/, og hvis indflydelse derfor også måtte antages at være fraværende, hvis det foreliggende corpus af generalisationer skulle betragtes som gyldige. Når først *existensen af disse kræfter er blevet inkorporeret i det almene corpus af antagelser forsvinder 'ubestemtheden' (den er blevet begravet i antagelserne), og den rene teoris 'abstrakthed' er rykket et trin frem. Alt dette er oplagt i overensstemmelse med hovedteserne i videnskabelig analyse; det er den eneste mulige fremgangsmåde, vi kan anvende, hvis vi sigter mod en klarlægning af begivenhedernes intrikate sammenhæng gennem en undersøgelse af fænomenernes kausale rækkefølge.*« (Kaldor, pp. 13f; mine fremhævelser)

Påkaldelsen af 'hovedteserne i videnskabelig analyse' er imidlertid forkert, thi naturvidenskaben opererer idag - men gjorde det ikke på Waltras' tid - med en principiel tilfældighed eller ubestemthed.⁶⁸ Når det hævdes at den generelle ligevægtsanalyse indbegriber en apriori harmonisering af det borgerlige samfund, slår neoklassikerne syvkors for sig og hævder, at en sådan kritik beror på en misforståelse: Der er alene tale om en *metode*,⁶⁹ teorien er hævet over ideologiske skærmydsler, den ånder kun i matematikkens klare luft.

Det er unægtelig en metode, men en metode der har den praktiske

68. Nærmere herom i afsnit 9.7., hvor det vises at også Marx - overraskende nok - harmoniserer kapitalismen af rent videnskabssteoretiske eller metodiske grunde (dog hvilke der igen ligger politiske grunde).

69. Jvf. også - foruden Kaldor ovenfor og Schumpeter nedenfor - Simpson, p. 40: »Det er en misforståelse af ligevægtsbegrebet at antyde, at det har normative undertoner; det er en metodisk anordning, intet mere.«

egenskab apriori at harmonisere kapitalismen. Dette fremgår umisforståeligt af Kaldors betragtninger. Hvis man opdager kilder til ubestemthed og tilfældighed, har borgeren ingen grund til bekymring og socialisten ingen grund til kritik, thi der er ikke tale om mangler i kapitalismen, men i analysen; det rette svar på problemerne er derfor ikke socialismen, men en videreudvikling af den generelle ligevægtssteori.

Også Schumpeter har fremhævet ligevægtens metodiske og universalsvidenskabelige nødvendighed:

»Flere ligevægtsstilstande⁷⁰ /multiple equilibria/ er ikke nødvendigvis nytteløse, men fra enhver exakt videnskabs standpunkt er existensen af en enkelt bestemt ligevægt (sæt af værdier) naturligvis af yderste vigtighed, selv hvis beviset måtte købes på bekostning af meget restriktive antagelser; uden nogen mulighed for at bevise existensen af en enkelt bestemt ligevægt - eller under alle omstændigheder: af et lille antal af mulige ligevægte - på ligegyldigt hvor højt abstraktionsniveau, er et fænomenområde faktisk et kaos, der ikke er under analytisk kontrol.« (Schumpeter, p. 969)

Dermed er det blevet en logisk umulighed at bevise en tese om at systemet er kaotisk. Måske er de nødvendige forudsætninger så restriktive, at de indsnævrer modellen til et særtilfælde indenfor kapitalismen, måske viser det sig nødvendigt helt at abstrahere sig ud af den kapitalistiske produktionsmåde, til kommunismen⁷¹ eller måske til universalshistoriske bestemmelser⁷². Ingen pris er for høj, når det drejer sig om at undgå en konklusion om at det borgerlige samfund *principielt* er anarkistisk og disharmonisk. Noget andet er at det ofte viligt erkendes, at det *faktiske* økonomiske system på mange punkter er uligevægtigt. Men som det rigtigt fremhæves af Howard er dette ikke i sig selv et argument imod ligevægtsanalysen, thi enhver model er abstrakt og for så vidt 'urealistisk'.⁷³ Det kritisable i de ovenfor nævnte bevidsthedsmæssige forudsætninger er derfor ikke, at de ikke er opfyldt i den empiriske kapitalisme, men at det er logisk selvmodsigende at operere med en model over en uplanlagt økonomi, hvor agenterne samtidig har fuldt kendskab til den økonomiske fremtid.

70. Skønt Walras' ligningssystem indeholder lige mange ligninger og variable, kan det vises matematisk at der kan være flere løsninger, dvs. mange ligevægtsstilstande; Walras var opmærksom herpå, men mente at hvis der er *mange* varer, vil der i *almindelighed* være netop én løsning. (Jvf. Schumpeter, p. 1006)

71. Jvf. ovenfor om 'fuldkommen forudsæenhed' mht. priserne.

72. Jvf. afsnit 10.4.

73. Howard, p. 64.

Alt i alt: Da det apriori er udelukket at et teoretisk kaos kan udtrykke et virkeligt, bliver ligevægtssteorien umulig at falsificere; den rammes derfor af den samme kritik som Popper retter mod Marx, nemlig at teorien er selvbekræftende og derfor uvidenskabelig.

Ovenfor har jeg kritiseret de mere almene træk i den generelle ligevægtsanalyse. Nedenfor bliver opgaven specielt at undersøge stabilitetsproblemet.

Walras opfattede sin 'famlen' som en stiliseret gengivelse af en proces, hvor markedet reelt 'løser' ligningssystemet.⁷⁴ Det er indlysende at denne prisdannelsesmodel er 'urealistisk', men dette kan som nævnt ikke i sig selv være årsag til kritik. Kritikken må i stedet søge at vise at Walras abstraherer fra markedskræfternes *essens*, samt at modellen mangler indre konsistens; hertil kommer at den har klare ideologiske undertoner.

Udgangspunktet er en situation, hvor vi på den ene side har en rent teoretisk ligevægtsstilstand (bestemt gennem løsningen af det simultane ligningssystem) og på den anden side en faktisk uligevægt på markederne; og opgaven er at vise at denne uligevægt ophæves, når auktionarius - som repræsentant for markedskræfterne - hæver prisen ved overretsspørgsel og sænker den ved underretsspørgsel.

Så vidt, så godt. Men problemet er at Walras begriber sin model som *simultan*, dvs. ikke blot existensproblemet men også stabilitetsproblemet analyseres *statsisk*.⁷⁵ Systemet fastfrys 'indtil' auktionarius har 'famlet' sig frem til ligevægtspriserne, - først da udveksles der. Dette betyder i realiteten at Walras undgår stabilitetsproblemet, dvs. 'problemet om vejen' fra uligevægt til ligevægt,⁷⁶ og blot gentager løsningen af existensproblemet, omend i en lidt mere verbal form; for så vidt *forudsættes* det altså at markedet løser ligningssystemet, skønt det netop var dette der skulle bevises. Når Walras alligevel har vanskeligheder med at give et rigoristisk matematisk bevis for den stabile ligevægt, beror det på at han på ét punkt ophæver forudsætningen om en simultan løsning, thi han antager at auktionarius tilpasser markederne *successivt*,⁷⁷ men dette er en pseudo-dynamik så længe de reale

74. Walras, p. 169.

75. Dette siger Walras explicit i forbindelse med analysen af den 'famlen', der er knyttet til produktionen: »Produktion kræver imidlertid en vis tid. Vi vil på dette sted løse denne anden vanskelighed ved simpelthen klart at ignorere tidsselementet.« (Walras, p. 242). Dette er også Simpsons Walras-tolkning (Jvf. Simpson, pp. 49f og p. 55), hvorimod Schumpeter mener at Walras' 'famlen' skal forstås dynamisk (Schumpeter, p. 1009, note 28) - I dag er alle enige om at stabilitetsproblemet kræver en *dynamisk* analyse.

76. Jvf. Jaffe i Walras, pp. 528f.

77. Dette er nok grunden til at Schumpeter tolker Walras' 'famlen' dynamisk.

udvekslinger foregår på ét tidspunkt, nemlig når ligevægten er sikret.

Men hvorfor udelukker Walras egentlig at der udveksles, før ligevægtspriserne er sikret? Ved løsningen af eksistensproblemet forudsattes bestemte varebeholdninger, men når den faktiske udveksling ændrer fordelingen af varebeholdningerne, ændres også de funktioner eller ligninger, på grundlag af hvilke eksistensløsningen fremkom.⁷⁸ Dette devaluerer ikke beviset for at en general ligevægt er mulig, men det betyder at de specifikke værdier, som løsningen af ligningssystemet gav, får en *kun* teoretisk status, thi der bliver ingen påviselig tendens i retning af disse værdier.⁷⁹ Ligevægten er - i ligevægtsanalysens terminologi - ikke *bestemt*, dvs. bestemmelig gennem en løsning af ligningssystemet. Men derfor kunne systemet jo godt indeholde en tendens til ligevægt, - det kunne være 'ubestemt', men stabilt; det er imidlertid heller ikke tilfældet, - det kan i hvert fald ikke bevises. Hvis uligevægtsandler tillades kan man

»spørge, hvorvidt systemet ... nødvendigvis i tidens løb vil konvergere mod den velkendte generelle ligevægt? Til dette spørgsmål eksisterer der intet tilfredsstillende svar« (Simpson, p. 79)⁸⁰ Kregel har rettet fig. kritik mod den generelle ligevægsteori:

»Problemet er at de relative priser også bestemmer, hvor meget hver handlende kan købe. Æbleproducenten véd ikke, hvor meget han kan efterspørge, før han kender prisen på æbler og priserne på de andre produkter. Hvis priserne er kendt, er systemet i ligevægt, men nok så megen 'famlen' på markedet kan ikke bevæge det mod ligevægt. Uden rekontraheren /Edgeworths version af 'famlen' eller en auktionarius, der kan skaffe denne information, kan prissystemet ikke fremskaffe en ligevægt; systemet er altid i ligevægt fra starten, eller det kommer der aldrig, undtagen pr. tilfældige.« (J.A. Kregel: The Reconstruction of Political Economy, pp. 39f)

Hvis jeg forstår Kregel ret, er hans pointe ikke at salg kommer før

78. Jvf. den parallelle problemstilling i den partielle analyse, hvor Marshall må forudsætte konstant marginalnytte af indkomsten; Walras' varebeholdninger er eneste 'indkomst' i den abstrakte udvekslingsteori.

79. Når man ser bort fra det særligt fald, hvor substitutions- og efterspørgselselasticiteter er ens for alle handlende, jvf. Kregel: The Reconstruction of Political Economy, p. 39.

80. Jvf. også Weintraubs korte fremstilling af det arbejde med uligevægtsandler, som borgerlig teori på det allersidste har beskæftiget sig med (E. Roy Weintraub: General Equilibrium Theory, pp. 59-61). Spindelsvævsteoretet udtrykker det tilsvarende problem i den partielle analyse.

køb (thi dette gælder kun ud fra den enkeltes synsvinkel), men at hvert køb og salg er bestemt af tidligere køb og salg og har konsekvenser for de fremtidige. Dette abstraherer Walras fra. Den enkelte kender sine egne udbuds- og efterspørgselsfunktioner (det antager vi i hvert fald) samt de aktuelle markedspriser, men han véd ikke om disse priser er ligevægtspriser (og interesserer sig løvrigt heller ikke for dette sociale spørgsmål); dette ville kræve et kendskab til samtlige aggregerede udbuds- og efterspørgselsfunktioner, dvs. til agenternes kollektive tilbøjeligheder eller - anderledes formuleret - til deres sociale interesser.

Men auktionarius har et sådant kendskab, thi han er i stand til på et givet punkt at sige: »Nu er der ligevægt, - udveksl!«; han er den geografiske plade, hvorpå disse ellers ubekendte tilbøjeligheder, disse ukendte punkter på kurverne over totaludbud og total efterspørgsel, fremkaldes. Auktionarius er kort sagt den forunderlige bevidstgørelse af agenternes kollektive ubevisthed, han er inkarnationen af den bevistede sociale distribution. Og som sådan er auktionarius en ualmindelig *dårlig* abstraktion, thi han tilslører det specifikke ved den private produktionsmåde, nemlig at denne i sin helhed er uplanlagt og ubevist. Men han er samtidig en ualmindelig *praktisk* abstraktion for borgerlig teori, thi det bliver straks lidt lettere at bevise kapitalismens harmoniske væsen, når man i centrum af dette økonomiske system installerer et veritabelt kommunistisk planlægningsråd, der med en særdeles synlig hånd sikrer at intet sker før udbud og efterspørgsel stemmer overens.

De ovenfor nævnte kritikpunkter bliver mere oplagte, når vi indtager Walras' produktionssteori; som tidligere nævnt antager han her at der først produceres og udveksles, når den generelle ligevægt er sikret gennem en 'famlen', der nu er udvidet til produktionsbestimmelse. Det er en grundlæggende egenskab ved den private produktionsmåde at der ikke produceres - og p.gr.a. den manglende planlægning ikke *kan* produceres - for de sociale behov, thi målet er tilfredsstillelsen af producentens private behov (simpel vareproduktion) eller profit (kapitalisme). Dette erkender Walras, for så vidt som han erkender at der i udgangssituationen produceres tilfældige mængder (ligesom udvekslingsteoriens udgangspriser var tilfældige); således må det nødvendigvis være, eftersom producenterne ikke på forhånd kan kende efterspørgslen efter deres produkter. Men hvis markedet afslører at der er produceret uligevægtsmængder, kan skaden ikke korrigeres; uligevægtsproduktion er om muligt endnu mere fatal for mulige-

den for at virkeliggøre en ligevægt end uligevægtsudveksling.

I den videre analyse er der nu to muligheder. Man kan fastholde dette tilfældige forhold mellem produktion og udveksling som en kilde til disharmoni, eller man kan simpelthen abstrahere fra dette problem ved at antage at der først produceres, når man via en teoretisk 'familen' har sikret at der produceres ligevægtsmængder. Walras vælger den sidste fremgangsmåde, hvilket i al enkelthed indebærer, at han på forhånd ser bort fra at produktionen socialt set er uplanlagt og derfor tilfældig og i stedet forudsætter en pseudokommunistisk produktionsmåde, hvor der altid produceres i overensstemmelse med de sociale behov; eller det er måske mere dækkende at beskrive Walras' produktionsmåde som en arkaisk vareproduktion, hvor der produceres efter leveringsaftaler, transmitteret via 'bons'.

- Siden Walras' dage er den generelle ligevægtsanalyse naturligvis blevet udbygget og forfinet i mange henseender. Man har søgt at integrere den egentlige penge- og kapitalteori i analysen på en mere tilfredsstillende måde end Walras gør i sin 5. og 6. Del, og specielt har man - trods protester fra venstrekeynesianere (især Joan Robinson) - arbejdet på at indlemme Keynes' makroteori om indkomstbestemmelse via effektiv efterspørgsel, således at den generelle ligevægtsanalyse kan præsenteres som en egentlig 'General Theory'.⁸¹ Videre er betingelserne for en unik existensløsning blevet formuleret med større præcision, især takket være en mere avanceret matematik end Walras havde til rådighed.

Men i det fundamentale har tiden stået stille siden 1870-erne (jvf. dog afsnit 10.3.3.), hvorfor indvendingerne mod Walras' teori også har gyldighed for moderne borgerlig teori. Dette modsiges tilsyneladende af den kendsgerning, at moderne teori har erkendt⁸² at stabilitetsproblemet er et *dynamisk* problem, hvorfor det er nødvendigt at formulere »specifikke dynamiske antagelser om den måde, hvor på systemet reagerer på afvigelser.«⁸³ Mens Walras' 'familien' ikke foregår i tid, udtrykker man nu reglen om at overfeterspørgsel leder til

81. »Det kan ikke fremhæves stærkt nok for læseren, at det ikke er korrekt at kontrastere indkomst- eller makroanalyse af f. ex. den keynesianske type med den walraske mikroanalyse, som om denne sidste var en teori, der forsømmer - eller har behov for at blive suppleret med - indkomst- og makroanalysen.« (Schumpeter, p. 999).
82. Takket være Samuelson, jvf. Schumpeter, p. 1009, note 28.
83. Blaug, p. 582. Jvf. også Simpson: »Mens man berettiget kan tale om *eksistensen* af en ligevægt i et *statisk* system, er det kun korrekt at tale om *stabiliteten* af en ligevægt for et tilsvarende *dynamisk* system.« (Simpson, p. 52)

prisstigning i en differentialligning, der i sin mest enkle form (hvor vi kun ser på ét marked) ser således ud:

$$dp/dt = k[q(p) - x(p)],$$

hvor $q(p)$ og $x(p)$ er henholdsvis den efterspurgte og udbudte mængde (begge funktioner af prisen), k er en positiv konstant, mens dp/dt er prisændringen pr. tidsenhed; tiden indgår altså nu, og det ses at ligningen udtrykker at en overfeterspørgsel ($q(p)$ større end $x(p)$) leder til en prisstigning (dp positiv).⁸⁴

Men dette er en pseudodynamik, eftersom *Walras' udelukkelse af uligevægtsudvekslinger fastholdes*.⁸⁵ Pristilpasningen er en proces, der foregår i tid, men dette er en rent teoretisk tid, thi i praksis - på markedet - står tiden stille indtil ligevægten er sikret; først da udveksles der. Moderne teori finder gerne den walraske 'familien' en anelse komisk, men det er umuligt at konstatere nogen væsentlig forskel i forhold til dens egen stabilitetsanalyse.

Til trods for at man således på forhånd har gjort sig opgaven - at bevise at kapitalismen er harmonisk - let, er der alligevel store vanskeligheder med at bevise den stabile ligevægt. Schumpeter konkluderede (i 1950):

»Som sagerne står mangler dette forsøg /Walras' 'familien'/ på både at bevise en tendens mod, og stabilitet af, markedsligevægten åbenbart rigorisme. På det sidste er dette i stigende udstrækning blevet erkendt, men indtil nu er der ikke blevet foreslået en helt igennem tilfredsstillende løsning på problemet.« (Schumpeter, p. 1009)

20 år efter skriver Blaug:

»Indtil nu har ingen haft held til at bevise, at en unik og stabil løsning af et generelt ligevægtssystem også er 'bestemt' under alle tænkelige omstændigheder.« (Blaug, p. 584)

Dette ville imidlertid også være meget forlangt. Om problemet betragtes som løst eller ej afhænger af, hvilke forudsætninger man er villig til at sluge. Men borgerlig teori er ikke i tvivl om, at problemet med at bevise en stabil ligevægt alene er et analytisk problem.

84. Denne ligning kaldes 'Walras' merefeterspørgselshypotese', hvilket er temmelig vildledende eftersom Walras' hypotese ikke indeholdt nogen tid. - Weintraub, pp. 25-28, angiver den matematiske formulering af tesen ved generel ligevægt (mange markeder).
85. Se dog p. 290, note 80.

- Afslutningsvis vil jeg knytte en enkelt bemærkning til spørgsmålet om forholdet mellem Keynes og den generelle ligevægtsanalyse.

For det første kan det betvivles, om det via en aggregering er muligt at komme fra Walras' mikroplan til makrostrukturer såsom total-efterspørgsel, totalproduktion, nationalindkomst etc. uden at begå en 'fallacy of composition' (dette er i hvert fald et problem i forbindelse med kapitalen), dvs. det er et spørgsmål om der ikke er et logisk spring mellem mikro- og makroanalyse.

For det andet - og det er det afgørende her - er der en fundamental forskel mellem ligevægtsanalysen og Keynes, eftersom hans hovedpointe var at der på makroplanet *ikke* var en immanent tendens til ligevægt. Han kritiserede som bekendt Say's lov og hævdede at det er tilfældigt, om den effektive efterspørgsel netop har en sådan størrelse at produktionsmidlernes kapacitet udnyttes og alle arbejdere beskæftiges. Uanset at Keynes selv opfattede sig som borgerlig - 'moderat konservativ' - så var dette en bombe under de traditionelle forsøg på at legitimere det borgerlige samfund ved hjælp af Smiths 'usynlige hånd';⁸⁶ iflg. Keynes nødvendiggør kapitalismens manglende indre harmoni at staten griber ind med sin synlige hånd for at sikre den re- te efterspørgsel.

Keynes begrundelse er interessant. Den strategiske faktor i økonomien er investeringsbeslutningerne, men disse er mere eller mindre irrationelle eftersom de først og fremmest afhænger af forventningerne til fremtiden,⁸⁷ - en fremtid der er ukendt og usikker:

»Kun en anelse mere end en expedition til Sydpolen er de /investeringsbeslutningerne/ baseret på en exakt beregning af de fremtidige afkast.« (Keynes: The General Theory of Employment, Interest and Money, p.162)

Mens den generelle ligevægtsteori søger at begrunde en harmoni på mikroplanet ved stort set at se bort fra den usikkerhed, der er knyttet til forventningerne om fremtiden, begrunder Keynes uligevægten på makroplanet gennem en henvisning til netop denne usikkerhed.

86. Den ortodokse teori søgte at gemme Keynes bort i en lille box, hvorpå der stod 'Særlt-fælde: Rigide pengelemninger p.gr.a. fagforeningernes magt, altså p.gr.a. ufuldkommen konkurrence'. Mens Keynes omvendt betragtede den ortodokse økonomi og Say's lov som særlt-fælde af *hans* 'General Theory'; hovedreglen er uligevægt.

87. Jvf. Keynes, kap. 5, med den sigende titel 'Forventninger som bestemmende for output og beskæftigelse'.

10.3.3. Den nye skepticisme

I den sidste halv snes år har neoklassikerne i stigende udstrækning tolket ligevægtsanalysen på den måde, der er angivet under pkt.b) på p.285; og man er i vid udstrækning kommet til den konklusion, at forudsætningerne for ligevægt er så 'urealistiske' at der ikke er grund til at antage nogen tendens i retning af ligevægt under kapitalistiske produktionsvilkår. 'Urealisme' refererer nu ikke til den selvfølgelige afstand mellem model og empiri, men til at modelforudsætningerne er urealistiske *stiliseringer*, dvs. at de er i modstrid med centrale strukturer i økonomien.

Betegnende nok er denne nye skepticisme især udsprunget af vanskelighederne ved at indpasse fænomenet 'usikkerhed'⁸⁸ i ligevægtsmodellen. Hutchinson mener således at

»Krisen' /i økonomisk teori/ centreres sig om postulatet om viden. Under alle omstændigheder har postulatet om maximering-under-sikkerhed vist sig at være et stykke simplificerende stillads, der har været *meglet* vanskelig - eller så at sige umulig - at fjerne, samtidig med at en eller anden model eller teori, for hvilken der kunne hævdes nogen betydelig grad af almenhed, kunne blive stående tilbage.« (T.W. Hutchinson: Knowledge and Ignorance in Economics, p.88 og p.80)

Hutchinson mener at der er tale om en pseudokrise (deraf gåseøjne-ne); hans begrundelse herfor er bl.a. at alternativet til at forudsætte fuld forudsæthed er

»at antage en eller anden særlig form for ukorrekte forventninger eller ukorrekt viden som det almene tilfælde.« (Op.cit., p.80)

Det virkelige alternativ er imidlertid at antage at agenterne er blottet for forventninger til fremtiden (men naturligvis ikke for håb eller ønsker); dette ville oven i købet harmonere med tesen om at de er rationelle, thi når fremtiden er uplanlagt (socialt set) er den ukendt, hvad enten agenterne erkender dette eller - irrationelt - indbilder sig en bestemt 'viden' om fremtiden. Hutchinsons alternativ er kun rigtigt, hvis det apriori er givet er der ikke kan eksistere tilfældighed eller usikkerhed (i hvert fald ikke i videnskaben).

88. Weintraub har præciseret at mens termen 'risikofyldt' indebærer, at der kan angives en sandsynlighed for hændelsens indtræden, udtrykker 'usikkerhed' at ingen sådan sandsynlighed kan angives, jvf. Weintraub, p.56; Keynes har den samme sondring, jvf. Keynes, p.148. - Ligevægtsanalysen kan tage højde for det risikofyldte, efter samme retningslinier som forsikringselskaber; alle problemerne er knyttet til *usikkerheden*, dvs. den *principielle* tilfældighed.

Mens regnskabslæren anlægger en *ex post* betragtning, må den økonomiske teori ansætte fænomenerne *ex ante*;⁸⁹ økonomi er en teologisk videnskab, eftersom den handler om agenters og firmaers stræben efter visse mål. Derfor er deres forhold til fremtiden - deres håb, forventninger og viden - af så central betydning. Det er da også i dette - erkendte - sår i ligevægtsteorien, at neoricardianernes kritik har strøet salt; dermed følger de i fodsporene på deres læremester, Keynes.

- Det er klart at de ligevægtsteoretikere, der mener at den stabile ligevægt kræver uantagelige forudsætninger, ikke kan kritiseres for at harmonisere det borgerlige samfund. Til gengæld udgør de konsekvenser, de har draget og især ikke draget af denne indsigt, en ny gåde. Hvis ligevægtsanalysen bygger på uholdbare forudsætninger, må den indlysende konklusion være at den må kastes over bord og erstattes med en anden teori. Dette var da også den konklusion, som en af teoriens ypperstrepræster, nemlig F.H.Hahn, i første omgang nåede frem til, i en artikel fra 1970.⁹⁰

Men teoretisk konservatisme er en vældig kraft, der ikke kan overvindes af noget så substansløst som logik; om ikke af andre grunde, så fordi de færreste har lyst til at forkaste årtiers arbejde og starte på en frisk. Ligesom marxister fortsætter med at tale om 'værdi', til trods for at de fleste erkender at Marx' begrundelse for arbejdsværdilæren er uholdbar og hans værdibegreb i det hele taget selvmodsigende, således lever den generelle ligevægtsanalyse endnu.

Med hvilken begrundelse? Den ovenfor nævnte konklusion byggede på den forudsætning, at den økonomiske teori på en eller anden facon skal handle om den økonomiske virkelighed, altså at erkendelsesinteressen er at finde ud af, hvordan økonomien (evt. kapitalismen) er skruet sammen. Det er ved at droppe denne forudsætning, at ligevægtsteorien redder logikken og sig selv.

Dette er, hvad Hahn nåede frem til i 1973⁹¹, og hvad Howard senere har tilsluttet til. Det følgende citatpluk fra Howards konkluderende kapitel⁹² fortæller dels om den nuværende skepticisme, grænsende til agnosticisme, dels om det værdifulde, man trods alt stadig

mener at kunne finde i den generelle ligevægtsteori.

Om teoriens mangler: »Det er allerede blevet fremhævet at teorien er svag som en empirisk relevant teori. Antagelserne om agenternes evner til at træffe valg og om deres viden er blevet vist at være ufornuftige, især ved sammenligning mellem to tidspunkter, hvilket er den situation, der er mest relevant i fordelingsspørgsmål... Teorien ignorerer også mange af de økonomiske fænomener, såsom arbejdsløshed og inflation, der sandsynligvis er afgørende for en forståelse af fordelingsspørgsmålet, i det mindste på kort sigt. Videre er dens konklusioner, selv bortset fra disse overvejelser, af en meget begrænset art... Indenfor den generelle ligevægts rammer har vi en velordnet adfærd, men der foreligger ingen grund hertil. De antagne subjektive motivationer hos agenterne vil ikke skabe den.«⁹³

Om teoriens funktioner, trods manglerne: »Hvis vi anlægger en anden synsvinkel, er det imidlertid muligt at tolke disse punkter /nemlig indsigelserne/ som en force, snarere end en svaghed. For eksempel kan der argumenteres konsistent for at teorien er et magtfuldt instrument til at vise, 'hvad der ikke kan siges'. Både i økonomisk og politisk teori har der været en anselig mængde arbejde, der anvender de samme eller tilsvarende antagelser som i den generelle ligevægtsteori... Da disse teorier meget ofte har ledt til konklusioner, der var mere definitive end de, der er blevet nået af Arrow-Debreu teorien /den mest avancerede moderne ligevægtsteori/, kan denne vise hvor der argumenteres forkert... Det er åbenbart at dette i almindelighed er en meget nyttig funktion.«

Men: »Ikke desto mindre er denne funktion ikke særlig vigtig, når det drejer sig om at hjælpe med at forklare de kræfter, der bestemmer fordelingen. Den kan kun vise at nogle teorier, der er relevante for dette problem, faktisk er inadaekvate. Den giver os ikke udsagn, der er adækvate.«

Endnu er nyttig funktion: »Fra en helt tredje synsvinkel kan den generelle ligevægtsteori, netop fordi dens antagelser er urealistis-

89. *Ex post* betyder 'fra slutpunktet', dvs. tilbageskuende; *ex ante* betyder 'fra begyndelsespunktet', dvs. fremadskuende.

90. I *Econometrica*, jan. '70, pp.1-3.

91. I *Economica*, aug. '73, pp.322f. Artiklens titel, 'The Winter of Our Discontent', angiver ganske godt grundstemningen i moderne borgerlig økonomisk teori.

92. M.C.Howard: *Modern Theories of Income Distribution*, pp.168-173.

93.

Det er kritiserbart at Howard ikke skelner skarpt mellem *urealistiske* forudsætninger, der er i strid med empirien, og *ufornuftige* forudsætninger, der enten er i strid med sig selv eller med økonomiske dybdestrukturer. Men Howard anfører indvendinger af den sidste type, og som han selv har forklaret er den første kategori af indvendinger uden eyldighed (jvf. p.288 ovenfor).

ke/Howards fremhævelse/, bidrage betydeligt til at forstå virkelige økonomier. Den gør dette ved at angive tilfælde, der er i strid med kendsgerningerne /counter-factual cases/. Dette er en tilgang, der hjælper til at forklare et faktisk økonomisk fænomen, ved at konstruere et tilfælde hvor det ikke opstår. De antagelser, der gøres for at sikre dets fravær, giver en nøgle til det, der i virkelige økonomier kan forårsage det.⁹⁴ ... /Denne fremgangsmåde/ peger dramatisk på årsagen til at økonomiske teoretikere måske bruger modeller, som de ikke betragter som adækvate gengivelser af virkelige økonomier.«

Men igen: »Imidlertid er det ikke klart, at denne fortolkning af Arrow-Debreu teorien er særlig relevant for en forklaring af faktiske fordelingsmønstre. Da teorien siger meget lidt af definitiv karakter om sådanne spørgsmål, er det ikke indlysende at dens konklusioner strider imod faktiske fordelingsfænomener. Derfor har metoden med anvendelse af tilfælde, der strider mod kendsgerningerne, kun lidt at arbejde med.«

Og dog: »Måske skulle man ikke være kritisk overfor denne mangel.«

Osv. osv. osv.

Ikke overraskende konkluderer Howard at hans indstilling til ligevægtsteorien er ambivalent.

Hvad skal man mene herom? Kregels tolkning af nogle tilsvarende synspunkter er at

»hele teorien så at sige er opstillet for at vise at den ingen værdi har... Hvis dette var alt, hvad der var at sige om neoklassisk teori, ville den være en harmløs, omdend bekendtlig, intellektuel leg.«

(J.A. Kregel: The Reconstruction of Political Economy, p.206)⁹⁵ Dette er måske en anelse for drastisk. Howards første 'nyttige funktion' er faktisk nyttig, thi på denne måde kan mere optimistiske ligevægtsteorier afsløres som forkerte gennem en immanent kritik. Men Howard er for beskeden på ligevægtsanalysens vegne, når han skriver at vi ikke hermed får noget at vide om selve økonomien. I betragt-

94. Det er også dette punkt, Hahn fremhævede i 1973. - Som eksempel anfører Howard de antagelser, Arrow-Debreu gør for at sikre fravær af keynesiansk arbejdsløshed: Iflg. ligevægtsanalysen er der fuld beskæftigelse, hvis forudsættelserne A og B er opfyldt. Da der faktisk er arbejdsløshed, må denne skyldes - hvis analysen er rigtig - at forudsættelse A og/eller B ikke er opfyldt i den virkelige økonomi.

95. Grunden til at det ikke er alt, er at denne skepticisme trods alt kun er en tendens. Sæltedes er f. ex. Simpson og Weintraub langt mere optimistiske end Hahn og Howard.

ning af de økonomiske og intellektuelle ressourcer, der i de sidste 100 år - og især siden 2. Verdenskrig - forgæves er investeret i ligevægtsanalysen, er det meget nærliggende at slutte at kapitalismen i bund og overflade er uligevægtig og disharmonisk; selvom slutningen, logisk set, ikke er skudsikker.

Men hvis man som Howard ser bort herfra, må det konkluderes at den generelle ligevægtsanalyse ikke længere er en teori om reale økonomier (herunder kapitalismen); thi Howards anden 'nyttige funktion', der sigtede mod en forklaring af økonomiske forhold, skrumpner jo ind til ingenting. Hvis det er en forudsætning for at kunne tale om økonomisk teori, at denne indeholder udsagn om den økonomiske virkelighed - altså handler om mere end andre økonomiske teorier - må man konkludere at fundamentet for borgerlig økonomisk teori er forsvundet. Den triste nyhed er dog endnu ikke nået særlig højt op i bygningen, så på de mere konkrete niveauer anlægger økonomerne stadig nye gesimseser, uvidende om at det er luftkasteller.

Når Howard trods alt fastholder den generelle ligevægtsanalyse, skyldes det først og fremmest at han ikke ser noget alternativ. For det første er han særdeles kritisk overfor neoricardianismen,⁹⁶ og for det andet ser han ikke noget metodisk alternativ til at fokusere på ligevægtssituationer:

»Hvis det ikke er fornuftigt at forvente at ligevægt opnås, - hvorfor for er økonomisk teori da så optaget af ligevægtsfigurer? Svaret er at en sådan focusing er medgørlig /makes for tractability/. Udenfor ligevægt vil begivenhederne indtræffe på måder, som agenterne ikke forventede... Et eller andet begreb om ligevægt bruges ikke nødvendigvis fordi man mener det er en fornuftig antagelse, men fordi økonomiske teoretikere i almindelighed ikke véd, hvordan de skal handle op med uligevægt.« (Howard, p.9)

Denne resignerede holdning viser at der er sket ét og andet siden Kardors jernhårde metodiske bevis for umuligheden af en disharmonisk økonomi.

Howard mangler blot at tage det skridt, der består i at begribe det teoretiske hovedproblem som det praktiske hovedproblem, altså forvandle usikkerheden fra at være et element, der hele tiden forstyrrer teorien, til at være et element, der truer med at undergrave det virkelige økonomiske system.

96. Denne retning får han iøvrigt placeret som et særtilfælde indenfor den generelle ligevægtsteori, efter at neoricardianerne selv havde degraderet neoklassicismen til at være et særtilfælde af deres teori, nemlig det tilfælde hvor der er præcis ens 'organisk kapital-sammensætning' i alle brancher.

10.4. Kritik af metoden i borgerlig økonomisk teori

10.4.1. Formalabstraktioner

Den traditionelle opfattelse af forholdet mellem Walras' generelle og Marshalls partielle ligevægtsanalyse er vel, at selvom Walras står for den strengt videnskabelige - læs: matematiske - formulering af grundteorien i borgerlig økonomisk teori, tilbyder Marshall en handy folkeudgave; han behandler nogle særlige tilfælde, der imidlertid er af særlig interesse. Konkurrencekapitalismens brancher er små, hvorfor de hver for sig kun har liden effekt på de andre brancher; tabet i teoretisk almenhed opvejes derfor af en gevinst i realisme.

Men dette kan vendes om, thi at en branche er lille indebærer jo også, at den er særlig følsom for påvirkninger udefra, hvilket er et argument *imod* den partielle analyse; det er mere realistisk at betragte efterspørgslen efter margarine som en funktion af *alle* priser end blot som en funktion af margarineprisen.⁹⁷

Walras forholdt sig særdeles kritisk til partialanalysen;⁹⁸ han opfattede ikke de to analyser som komplementære, men som modsættende metoder. Marshall synes derimod ikke - til trods for eller på grund af en pinlig ignorering af Walras - at opleve en modsætning; således har han et matematisk appendix (Note XIV), der formulerer et embryonalt Walras-system.

Ret beset er Marshalls teori et alternativ eller en konkurrent til Walras' generelle ligevægstteori, dvs. det er forkert at reducere Marshall til partialanalytiker. Der er tale om to forskellige metoder til at nå fra de abstrakte til de konkrete bestemmelser. Marshall starter med at se bort fra den enkelte branches relation til de øvrige (momentan ligevægt og - stort set - det korte sigt), men han overskriver jo denne partielle analyse, dvs. leverer en *general* analyse, når han under det lange sigt inddrager relationen mellem brancherne (kapitalvandringerne fra branche til branche). Walras, derimod, totaliserer ved at gå fra en udveksling, der er abstrakt fordi den betragtes for sig, uafhængigt af produktionen, til den konkrete analyse af udveksling plus

produktion. Marshalls struktureringsprincip er *tiden*, og hans overgang fra del til helhed er en overgang fra branchen (evt. firmaet) som det enkelte til alle brancherne som det almene eller generelle; i modsætning hertil skærer Walras - hvis kapitalismen er en lagkage - alle de nederste lag væk og laver en statisk analyse af overfladen (selv mener han selvfølgelig at starte med grundlaget).⁹⁹

- Hvis grundmanglen i den generelle ligevægtsanalyse er den ubevidte harmonisering af reale spiltelser, abstraktioner eller tilfældigheder, er grundmanglen i partialanalysen at dens parcellering af kapitalismen ikke begribes som real og derfor ikke som kritisabel; atomiseringen opfattes alene som en *metode*. Striden mellem Marshall og Walras er det teoretiske udtryk for striden i det borgerlige samfund mellem faktisk spiltelse og nødvendig enhed.

Det specifikke ved en partialanalyse er at helhedens dele betragtes for sig, isoleret fra hinanden. Dette gælder i første omgang det enkelte firma og den enkelte branche. Marshalls og andres begrundelse for denne grove abstraktion er *ikke* at den manglende produktionsplanlægning har kappet de nødvendige bånd mellem arbejdsarterne (brancherne) over. Begrundelsen er rent metodisk. Nok hænger det hele sammen, men helheden er så kompleks og indviklet at vi må isolere visse dele, og det må vi godt når vi huske at udtale besværgelsen 'Ceteris Paribus', hvilket oversættes til 'alt andet lige' og betyder at *økonomen* nu ser bort fra delens relation til helheden, selvom han godt ved at der er sådanne relationer:

Økonomen må »bryde et komplext spørgsmål op, studere hver del for sig og til sidst kombinere de partielle løsninger til en mere eller mindre fuldstændig løsning af hele gåden. Ved at bryde spørgsmålet op udskiller han for en tid de forstyrrende årsager, hvis rumstøren måtte være uhensigtsmæssig, ved at lukke dem inde i en foid kaldet 'Ceteris Paribus'. Studiet af en gruppe af tendenser isoleres gennem antagelsen om at *alt andet er lige*: Eksistensen af andre tendenser benægtes ikke, men deres forstyrrende effekt overses for en tid.« (Marshall, p.304)

Det er hele denne kategoriserende tænke måde, den dialektiske meto-

97. Jeg synes at Schumpeter tilslører dette. I stedet for simpelthen at definere partialanalysen som den metode, der betragter branchen isoleret, og derefter anføre pro et contra argumenterne for rimeligheden af denne metode, definerer han partialanalysen ved 'postulater' om 'principper om ubetydeligheden af de indirekte virkninger', dvs. virkningen af ændringer i branchen på den øvrige økonomi (Schumpeter, p.990).

98. Jvf. Walras, pp.483ff, hvor han udtrykkeligt nævner Marshall.

99. Det skal indrømmes at dherrer selv må tilskæres lidt for at få denne modsætling frem: Indenfor sin udvekslingsabstraktion starter Walras (ligesom Jevons og Marx) med to varer, dvs. med en partialanalyse; og det er mere pr. implikation end explicit at Marshalls langsigtede teori er generel, thi også her ser han overvejende situationen ud fra det enkelte firmas synsvinkel.